

Michał Kruszyński

Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

ZNAJOMOŚĆ WYMOGÓW WZAJEMNEJ ZGODNOŚCI (CROSS-COMPLIANCE) WŚRÓD ROLNIKÓW Z WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO

THE KNOWLEDGE OF CROSS-COMPLIANCE REQUIREMENTS AMONG FARMERS FROM LUBUSKIE VOIVODSHIP

Słowa kluczowe: Wymogi Wzajemnej Zgodności, Wspólna Polityka Rolna, ochrona środowiska terenów wiejskich, rolnictwo, woj. lubuskie

Key words: cross-compliance, Common Agricultural Policy, Rural Environmental Protection, agriculture, Lubuskie voivodship

Abstrakt. W czwartym kwartale 2011 r. przeprowadzono badania ankietowe na grupie 300 producentów rolnych prowadzących gospodarstwa na terenie województwa lubuskiego. Badania wykazały, że większość rolników w tym województwie zetknęła się w swojej praktyce z Wymogami Wzajemnej Zgodności (*cross-compliance*), natomiast szczegółowa wiedza reprezentowana przez nich w tym obszarze tematycznym wymaga pewnego uporządkowania oraz uzupełnienia. Głównym motywem wypełniania przez rolników zobowiązań wynikających z *cross-compliance* są korzyści finansowe w postaci otrzymywanych dopłat obszarowych oraz płatności realizowanych w ramach PROW 2007-2013, a nie prośrodowiskowa świadomość ekologiczna. Celem badań było określenie poziomu wiedzy producentów rolnych Polski południowo-zachodniej i centralnej w zakresie *cross-compliance*.

Wstęp

Akcesja Polski z Unią Europejską sprawiła, że polscy producenci rolni zostali objęci mechanizmami WPR, dzięki czemu na polską wieś zaczął płynąć strumień środków finansowych umożliwiający zmiany modernizacyjne w zakresie parku maszynowego i infrastruktury służącej prowadzeniu produkcji rolniczej.

Postępująca intensyfikacja produkcji rolniczej przejawiająca się rosnącym zużyciem nawozów sztucznych oraz chemicznych środków ochrony roślin, a także występująca w fermach przemysłowych nadmierna koncentracja trzody chlewnej prowadząca do produkcji nawozów organicznych, których ilości wielokrotnie przekraczają potrzeby nawozowe gospodarstw stanowią poważne zagrożenie dla środowiska przyrodniczego obszarów wiejskich. Unia Europejska (UE) dostrzegając problem negatywnego wpływu niektórych praktyk rolniczych na środowisko 26 czerwca 2003 r. na szczycie w Luksemburgu dokonała reformy WPR, która otrzymywanie płatności bezpośrednich przez producentów rolnych uniezależniła od wielkości produkcji realizowanej w gospodarstwie [Mickiewicz, Mickiewicz 2011]. Wprowadzono tzw. płatność jednolitą (*Single Payment Scheme*), która wiązała się z utworzeniem nowego mechanizmu tzw. *cross-compliance*, który uzyskanie płatności obszarowych warunkuje koniecznością spełnienia wielu wymagań prośrodowiskowych. Dotyczą one przede wszystkim:

- wymogów z zakresu zarządzania SMR (*Statutory Management Requirements*),
- utrzymania gruntów będących w posiadaniu gospodarstwa w dobrej kulturze rolnej, zgodnej z wymogami ochrony środowiska GAEC (*Good Agricultural and Environmental Conditions*) [Pietrzak 2009].

Cross-compliance to instrument powiązania stawki otrzymywanych płatności bezpośrednich, płatności rolnośrodowiskowych, płatności rekompensujących gospodarowanie na obszarach górskich i pozostałych terenach na których prowadzenie produkcji rolniczej jest utrudnione, a także płatności zalesieniowych z wymogiem realizacji przez rolników wymogów zawartych w trzech obszarach tworzących Wymogi Wzajemnej Zgodności (WWZ) [Marks-Bielska, Babuchowska 2010]. Są to obszary:

A: identyfikacja i rejestracja zwierząt i ochrona środowiska naturalnego;

B: zdrowie publiczne, zdrowie zwierząt, zgłaszanie niektórych chorób i zdrowotność roślin;

C: dobrostan zwierząt.

WWZ realizowane są w oparciu o następujące akty prawne: Rozporządzenie Rady (WE) Nr 73/2009 *ustanawiające wspólne zasady dla systemów wsparcia bezpośredniego dla rolników w ramach wspólnej polityki rolnej i ustanawiające określone systemy wsparcia dla rolników*, Rozporządzenie Komisji Nr 796/2004 *ustanawiające szczegółowe zasady wdrażania wzajemnej zgodności, modulacji oraz zintegrowanego systemu administracji i kontroli przewidzianych w rozporządzeniu Rady (WE) nr 1782/2003 ustanawiającego wspólne zasady dla systemów pomocy bezpośredniej w zakresie wspólnej polityki rolnej oraz określonych systemów wsparcia dla rolników*, Rozporządzenie Rady (WE) Nr 1698/2005 *w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW)*, oraz stosowne krajowe akty prawne.

Celem wdrażania WWZ (*cross-compliance*) jest [Duer 2009]:

- powiązanie standardów środowiskowych, żywnościowych, zdrowia oraz szeroko rozumianego dobrostanu zwierząt, a także utrzymania gruntów rolnych w dobrej kulturze z organizacją wspólnego rynku za pomocą wprowadzenia płatności bezpośrednich do gruntów użytkowanych rolniczo;
- zapobieganie odłogowaniu i zaprzestawianiu prowadzenia produkcji roślinnej, a także zagwarantowanie, że grunty rolne utrzymywane będą zgodnie z zasadami ochrony środowiska;
- utrzymanie obecnego stanu powierzchni trwałych użytków zielonych (łąk i pastwisk) z uwagi na ich korzystne funkcje środowiskowe;
- zagwarantowanie rolnikom gospodarującym w sposób zgodny z przepisami prawa oraz prowadzącym gospodarstwa w sposób prośrodowiskowy systemu wsparcia wynikającego z mechanizmów WPR UE.

Wdrażanie wymogów zawartych w trzech powyższych obszarach wpływa korzystnie na stan środowiska przyrodniczego terenów wiejskich oraz przyczynia się do jego poprawy, która rozumiana jest jako *...utrzymanie lub zwiększenie różnorodności biologicznej na obszarach wiejskich przez działania mające na celu ochronę gleb i wód, utrzymanie obiektów kompensacji ekologicznej na obszarach wiejskich, zastosowanie płodozmiannu oraz stosowanie systemów produkcji rolnej chroniącej środowisko...* [Niewęglowska 2011].

Wdrażania WWZ w Polsce zostało rozłożone w czasie. Wymogi dotyczące identyfikacji i rejestracji zwierząt oraz ochrony środowiska naturalnego zaczęły obowiązywać 1 stycznia 2009 r., natomiast normy w zakresie zdrowia publicznego, zdrowia zwierząt oraz zgłaszania niektórych chorób, a także zagadnienia związane ze zdrowotnością roślin są realizowane od 1 stycznia 2011 r. Do pełnego wdrożenia pozostały jeszcze regulacje i normy zapewniające zwierzętom dobrostan w zakresie utrzymania i chowu.

Nieprzestrzeżenie przez gospodarstwo zasad *cross-compliance* skutkuje zmniejszeniem dopłat obszarowych, które zależą od skali i rodzaju zaniedbań jakie w nim wystąpiły. Przy ocenie zaniedbań znaczenie mają cztery elementy: zasięg, dotkliwość, trwałość i celowość. Wysokość omawianych sankcji uzależniona jest od:

- zaniedbań rolnika (nieumyślność) – obniżenie płatności może wynosić 1-5% całkowitej kwoty,
- winy rolnika (celowość) – obniżenie płatności może wynosić 15-100% całkowitej kwoty.

Jeżeli dojdzie do dwukrotnego stwierdzenia naruszenia przepisów wynikających z przepisów *cross-compliance* odsetki zostaną potrójone, przy czym sumaryczna wartość zmniejszenia dopłat nie może przekroczyć 15% łącznej ich puli.

Opinie naukowców oraz producentów rolnych, a także rolniczych zrzeszeń branżowych w zakresie *cross-compliance* nie są jednolite. Reprezentujący europejskich rolników Komitet Rolniczych Organizacji Zawodowych – Generalny Komitet Spółdzielni Rolniczych Unii Europejskiej (COPA-COGECA) stoi na stanowisku, iż *...cross-compliance dubluje istniejące wymogi, przez co stwarza bałagan prawny. Ponadto, mechanizm cross-compliance na skutek stosowania różnych wymogów w poszczególnych krajach prowadzi do różnicowania warunków konkurencji gospodarstw rolnych wewnątrz UE. Powoduje obciążenie producentów dodatkowymi kosztami, a stosowany system sankcji jest niesprawiedliwy...* [Korycińska 2009]. Do negatywnych głosów wpisuje się także stanowisko Europejskiego Trybunału Obrachunkowego, który wyraża opinię na temat braku skuteczności *cross-compliance* w obszarze zachowania standardów środowiskowych oraz zapewnienia dobrostanu zwierząt [Czy zasada... 2008]. Z kolei w opinii Łuczki-Bakuley [2006] należy mieć nadzieję, iż wdrażanie Wymogów Wzajemnej Zgodności, które wymuszają na producentach rolnych podejmowanie działań prośrodowiskowych w dłuższym okresie spowoduje zmniejszenie presji działalności rolniczej na środowisko. Zdaniem Duer [2009] realny obraz efektów wdrażania *cross-compliance* możliwy będzie do określenia za kilka lat, jednak obecnie można określić prawdopodobne oddziaływanie owego mechanizmu na wybrane elementy środowiska (tab. 1).

W tabeli 1 przedstawiono przewidywalny – pozytywny wpływ mechanizmu *cross-compliance* w odniesieniu do takich elementów środowiska, jak woda oraz bioróżnorodność oraz częściowo pozytywny dla gleby i krajobrazu.

Tabela 1. Prawdopodobne oddziaływanie *cross-compliance* na wybrane elementy środowiska
Table 1. The likely impact of *cross-compliance* on selected elements of the environment

Obszary objęte wymogami <i>cross-compliance</i> / <i>Areas included in the requirements of cross-compliance</i>	Oddziaływanie <i>cross-compliance</i> na: <i>Impact of cross-compliance on:</i>			
	wodę/ <i>water</i>	glebę/ <i>soil</i>	bioróżnorodność/ <i>biodiversity</i>	krajobraz/ <i>landscape</i>
Zarządzanie (SMR)/ <i>Management (SMR)</i>	+	X	+	X
Dobra Kultura Rolna (GAEC)/ <i>Good agricultural practice (GAEC)</i>	+	+	+	(+)
TUZ/ <i>Permanent pasture</i>	+	(+)	+	+

+ oddziaływanie pozytywne/*positive impact*, (+) oddziaływanie ograniczone pozytywne/*limited positive impact*,

X brak oddziaływania/*no effect*

Źródło/*Source*: Duer 2009

Jednoznacznie pozytywny wpływ *cross-compliance* na środowisko już dziś potwierdza departament Rządu Wielkiej Brytani – Department for Environment, Food and Rural Affairs – zajmujący się sprawami obszarów wiejskich i środowiska [Czy zasada... 2009].

System wymogów określanych mianem *cross-compliance* w świetle badań prowadzonych w Zakładzie Ekonomiki Rolnictwa, Ochrony Roślin i Środowiska Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu jest pozytywnie odbierany przez producentów rolnych i w ich opinii służy ochronie środowiska przyrodniczego terenów wiejskich, przy czym dostrzegają oni konieczność jego modyfikacji i uproszczeń, takie opinie potwierdza również w pracach Czyżewski i współautorzy 2008.

Metodyka badań

Badania zostały zrealizowane w czwartym kwartale 2011 r. za pomocą metody wywiadu kierowanego przy użyciu kwestionariusza wywiadu. Grupę badawczą stanowiło 300 rolników, których gospodarstwa zlokalizowane były na terenie województwa lubuskiego. Dobór obiektów badań miał charakter warstwowo-losowy, w którym kryterium stanowiło prowadzenie gospodarstwa rolnego o powierzchni przekraczającej 5 ha fizycznych. Podczas gromadzenia materiału badawczego zastosowano systemową analizę informacji ukierunkowaną na analizę źródeł wtórnych [Kędzior 2005], w tym opracowań dotyczących krajowego oraz wspólnotowego prawodawstwa w zakresie Zasad Wzajemnej Zgodności *cross-compliance*. Kwestionariusz wywiadu skonstruowano w ten sposób, że zawierał pytania dotyczące nie tylko znajomości i przestrzegania WWZ, ale również odnosił się do szeroko rozumianej świadomości środowiskowej opolskich rolników. Materiał badawczy został opracowany za pomocą analizy ekonomicznej poziomej i porównawczej [Kopeć 1983]. Zestawienia uzyskanych danych dokonano w formie tabelaryczno-opisowej. Do badań w sposób celowy wybrano województwo lubuskie.

Wyniki

W grupie 300 lubuskich producentów rolnych, wśród których w czwartym kwartale 2011 r. przeprowadzono badania dotyczące ich poziomu wiedzy w obszarze *cross-compliance* dominowali tzw. młodzi rolnicy, czyli ci którzy nie przekroczyli 40 roku życia – było ich 59%. Pozostali to producenci rolni w wieku powyżej 40 roku życia (41%). Spośród badanych 89% stanowili mężczyźni.

Pod względem wykształcenia w badanej grupie dominowali respondenci legitymujący się dyplomem ukończenia szkoły zasadniczej zawodowej – 37%, wśród nich posiadanie wykształcenia kierunkowego rolniczego zadeklarowało 57%. Wykształcenie średnie miało 31% uczestników badań, a podstawowe – 17%. Pozostałe osoby to absolwenci szkół wyższych (15%).

Dokonując oceny poziomu wiedzy lubuskich producentów rolnych nt. WWZ należy stwierdzić, że jest on zadawalający, bowiem aż 98,5% badanych zna termin *cross-compliance*, a znajomość szczegółowych wymogów we wdrożonych dotychczas obszarach A (identyfikacja i rejestracja zwierząt oraz ochrona środowiska naturalnego) oraz B (zdrowie publiczne, zdrowie zwierząt, zgłaszanie niektórych chorób, zdrowość roślin) potwierdza 89% respondentów. Na tle województw w których dotychczas przeprowadzono ocenę świadomości producentów rolnych w obszarze *cross-compliance* poziom wiedzy prezentowany przez lubuskich rolników jest najwyższy (tab. 2). W każdym z trzech pozostałych województw poziom świadomości prośrodowiskowej mierzony odsetkiem osób deklarujących znajomość określenia *cross-compliance* oraz znajomość wymogów wynikających z tego mechanizmu, a także znajomość konsekwencji wynikających z nieprzestrzegania przez rolników WWZ jest znacznie niższy.

Próbie oceny bezpośredniego wpływu *cross-compliance* na środowisko przyrodnicze terenów wiejskich dokonano za pomocą szczegółowych pytań dotyczących realizowania działań prośrodowiskowych w obrębie zarówno produkcji roślinnej, jak i zwierzęcej prowadzonych w gospodarstwie. 87,5% badanych potwierdza posiadanie wiedzy na temat konieczności ewidencjonowania środków ochrony roślin stosowanych w produkcji roślinnej. W porównaniu z innymi województwami jest to wynik najlepszy, bowiem w województwie dolnośląskim wiedza ta była prezentowana przez 73% respondentów, w województwie łódzkim przez 79%, a w opolskim przez 83%. Stosowanie pestycydów powinno być wykonywane zgodnie z ochroną środowiska przez rolników do tego uprawnionych, tzn. mających świadectwo ukończenia specjalistycznego kursu z zakresu stosowania

chemicznych środków ochrony roślin. Spośród badanych 97% ma świadomość wymogu posiadania takiego kursu potwierdzonego certyfikatem, który ważny jest przez okres pięciu lat, zaś posiadanie takiego dokumentu zadeklarowało 92% udzielających odpowiedzi. Pozostając w tematyce ochrony roślin zadano pytania dotyczące znajomości wymogów w obszarze przechowywania stałych i płynnych nawozów organicznych. Wiedzę nt. przechowywania nawozów organicznych w postaci stałej na nieprzepuszczalnych płytach, które eliminują wyciek substancji szkodliwych do gleby ma 97% respondentów, zaś posiadanie w gospodarstwach tzw. płyt obornikowych spełniających stawiane im wymogi zadeklarowało 21% badanych. Poziom świadomości w obszarze magazynowania nawozów płynnych oraz parametrów zbiorników w jakich mogą być składowane jest zbliżony do wiedzy prezentowanej w przypadku nawozów stałych. Elementy składowe uwzględniane przy opracowywaniu planu nawożenia, którymi są: zapotrzebowanie roślin na składniki pokarmowe, odczyn i zasobność gleby w składniki mineralne, źródła składników nawozowych w gospodarstwie oraz zapotrzebowanie na nawozy mineralne – w sposób prawidłowy potrafiło wymienić 76% badanych.

W produkcji roślinnej mechanizm *cross-compliance* kładzie szczególną uwagę na zachowanie gruntów w dobrej kulturze rolnej – zgodnej z wymogami ochrony środowiska. W stosunku do 4-proc. udziału gruntów odłogowanych w powierzchni użytków rolnych badanych gospodarstw, zadano pytania dotyczące zapewnienia tym terenom minimalnej pokrywy roślinnej. Wiedzę na temat konieczności przeprowadzania na terenach odłogowanych co najmniej jednego zabiegu uprawowego w terminie do 31 lipca danego roku, którego celem jest zapobieganie rozprzestrzenianiu chwastów bądź jednokrotnego koszenia tych terenów zadeklarowało 100% badanych. W tej kwestii wiedza prezentowana przez rolników z pozostałych badanych województw jest podobna. Analogicznie sytuacja kształtuje się w przypadku świadomości dotyczącej wymogu co najmniej jednokrotnego koszenia łąk pozostających w dyspozycji gospodarstwa.

Niezwykle niebezpiecznym zjawiskiem utrzymującym się od wielu lat na polskiej wsi jest wypalanie ściernisk, miedzi i rowów. W badanej grupie do takiej praktyki przyznało się 31% respondentów, natomiast sytuację w pozostałych województwach przedstawiono na rysunku 1. Z danych wynika, iż lubuscy producenci rolni charakteryzują się wysoką świadomością proekologiczną oraz wiedzą w tym obszarze. Zjawisko wypalania ściernisk/rowów częściej obserwowane jest wśród rolników powyżej 40 roku życia, którzy od wielu lat stosują taką szkodliwą dla środowiska praktykę.

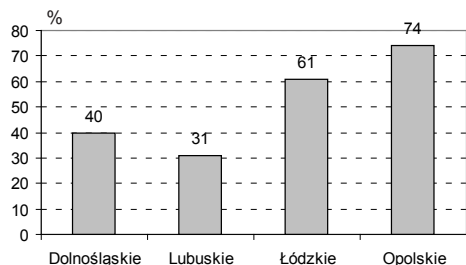
W przypadku produkcji zwierzęcej istotnym problemem z punktu widzenia jakości, a także zdrowotności surowca dostarczanego konsumentom jest stosowanie pasz zawierających białka pochodzenia zwierzęcego – dotyczy to głównie bydła. Mimo iż 99% rolników ma świadomość zakazu stosowania tych pasz, to w praktyce spośród badanych rolników w województwie lubuskim do ich stosowania przyznaje się 2%. Sytuację w pozostałych województwach w tym obszarze przedstawiono na rysunku 2.

W odniesieniu do dominującej w analizowanych gospodarstwach produkcji zwierzęcej ukierunkowanej na chów bydła mlecznego sprawdzono poziom wiedzy rolników w zakresie wyposażenia pomieszczeń inwentarskich oraz udojowych, która jak się okazało jest na bardzo wysokim poziomie, gdyż 97,5% badanych posiadających było mleczne zna szczegółowe wymogi dotyczące technicznej infrastruktury budynków

Tabela 2. Poziom wiedzy lubuskich producentów rolnych w obszarze *cross-compliance* na tle wybranych województw
Table 2. The cross-compliance knowledge Lubuskie voivodship farmers in comparison to farmers of selected voivodships

Województwo/ <i>Voivodeship</i>	Zna termin <i>cross-compliance</i> / <i>Familiar with the term cross-compliance</i> [%]	Zna szczegółowe wymogi wynikające z <i>cross-compliance</i> oraz konsekwencje ich nieprzestrzegania/ <i>Knows the specific requirements of „cross-compliance” and the consequences of failure to obey them</i> [%]
Dolnośląskie	88,0	68,0
Lubuskie	98,5	89,0
Łódzkie	76,0	58,0
Opolskie	88,0	71,0

Zródło: opracowanie własne
Source: own study

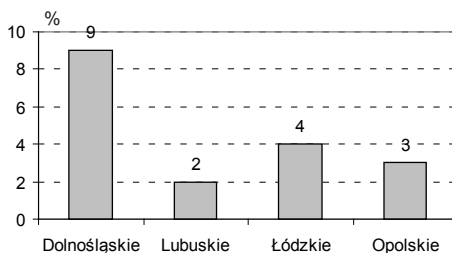

Rysunek 1. Wypalanie użytków i nieużytków rolnych przez rolników z woj. lubuskiego na tle wybranych województw

Figure 1. The burning of agricultural and uncultivated land by farmers in Lubuskie voivodship as compared to farmers from selected voivodships

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Rysunek 2. Stosowanie pasz zawierających białko pochodzenia zwierzęcego w woj. lubuskim na tle wybranych województw

Figure 2. The protein containing animal feed use by farmers in Lubuskie voivodship as compared to farmers from selected voivodships

Źródło: opracowanie własne

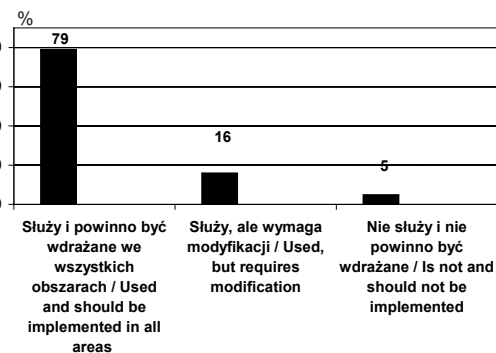
Source: own study

inwentarskich i udojowych. W przypadku pytania o wymagane dokumenty (decyzja powiatowego lekarza weterynarii o uznaniu stada za wolne od brucelozy i gruźlicy, księga rejestracji oraz paszporty bydła, książka leczenia zwierząt, rejestr zakupu i zużycia leków weterynaryjnych, rejestr zakupu i zużycia mieszanek paszowych i premiksów, aktualny dokument badania wody, aktualny przegląd techniczny urządzeń udojowych oraz urządzeń do przetrzymywania mleka) jakimi musi dysponować gospodarstwo, w którym prowadzona jest produkcji bydła mlecznego, w sposób prawidłowy wymieniło je 87% respondentów, przy czym posiadanie i bieżące uzupełnianie owych dokumentów zadeklarowało 76% rolników utrzymujących bydło mleczne.

Wiedzę na temat zakazu składowania pasz skarmianych przez zwierzęta gospodarskie w pomieszczeniach, w których przetrzymywane substancje chemiczne i niebezpieczne (nawozy mineralne, chemiczne środki ochrony roślin, paliwa i oleje) deklaruje 92% badanych rolników, natomiast w praktyce stosuje ją 79% producentów rolnych z terenu województwa lubuskiego. Najczęściej występującymi naruszeniami jest składowanie pasz w postaci koncentratów i śruty zbożowej w magazynach, w których znajdują się nawozy mineralne oraz paliwo.

Przepis dotyczący zmianowania upraw, mówiący o tym, że ten sam gatunek zbóż może być uprawiany na tym samym polu nie dłużej niż trzy lata znany jest 81% odpowiadających rolników, a w praktyce stosuje go 75% spośród tych, którzy mają świadomość jego istnienia. Z kolei o możliwości uprawy tego samego gatunku zbóż w kolejnych dwóch latach, pod warunkiem spełnienia warunku przyorania obornika, międzyplonów lub słomy i zawiadomieniu o tym fakcie kierownika biura powiatowego ARiMR, wie 53% badanych producentów rolnych z terenu województwa lubuskiego.

Badania zakończyło pytanie dotyczące dotychczasowego okresu wdrażania mechanizmu *cross-compliance* i oceny wymogów realizowanych w ramach tego mechanizmu w lubuskich gospodarstwach rolnych. Rozkład odpowiedzi zaprezentowano na rysunku 3. Na podstawie prezentowanych odpowiedzi należy stwierdzić wysoki poziom wiedzy lubuskich rolników w obszarze *cross-compliance*, a także posiadanie przez nich wysokiej świadomości prośrodowiskowej, o czym świadczy zrozumienie dla idei wdrażania WWZ potwierdzone przez 79% badanych.

Rysunek 3. Ocena mechanizmu *cross-compliance* przez rolników z woj. lubuskiego

Figure 3. Farmer assessment of the cross-compliance mechanism in Lubuskie voivodship

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Wnioski

1. Świadomość lubuskich producentów rolnych w zakresie Wymogów Wzajemnej Zgodności (*cross-compliance*) była na bardzo wysokim poziomie, potwierdzeniem tego była znajomość przez 89% badanych rolników szczegółowych wymogów tworzących ten mechanizm.
2. Pozytywnym zjawiskiem w badanych gospodarstwach było prowadzenie przez rolników ewidencji stosowanych środków ochrony roślin, posiadanie kursu uprawniającego do wykonywania zabiegów z wykorzystaniem pestycydów, a także brak drastycznych naruszeń przepisów ochrony środowiska w obrębie gospodarstw.
3. Elementami, które należy wyeliminować z praktyki rolniczej były: wypalanie łąk, ściernisk, miedz i rowów, a także stosowanie mączek kostnych w produkcji zwierzęcej.

Literatura

- Czy zasada współzależności jest skuteczna”. 2008: Europejski Trybunał Obrachunkowy, *Sprawozdanie Specjalne*, 8.
- Czyżewski i in.** 2008. Ekspertyza w sprawie Sprawozdania specjalnego nr 8 Trybunału Obrachunkowego w Luxemburgu „Czy zasada współzależności jest skuteczna?” Dla wiceprzewodniczącego Komisji Rolnictwa i Rozwoju Wsi Parlamentu Europejskiego w Brukseli.
- Duer I.** 2009. Wybrane elementy regionalne zróżnicowania rolnictwa w Polsce. *Studia i Raporty IUNG-PIB w Puławach*, z. 15, 193-206.
- Kędzior Z.** 2005. Badania rynku. Metody zastosowania. PWE, Warszawa, 35.
- Kopeć B.** 1983. Metodyka badań ekonomicznych w gospodarstwach rolnych. Wybrane zagadnienia. Skrypt AR we Wrocławiu 269.
- Korycińska A.** 2009. Przyszłość *cross-compliance* w świetle dyskusji o systemie płatności bezpośrednich po 2013 r. Wyd. FAPA, Warszawa, s. 3.
- Luczka-Bakula W.** 2006. W kierunku rolnictwa zrównoważonego – od programów rolnośrodowiskowych do *cross-compliance*. *Zeszyty Naukowe AR we Wrocławiu*, 540, *Rolnictwo*, LXXXVII. 296.
- Marks-Bielska R., Babuchowska K.** 2010: Funkcjonowanie systemu dopłat bezpośrednich w Polsce i innych krajach UE. *J. Agribus. Rural Dev.*, 3(17), 6.
- Mickiewicz B., Mickiewicz A.** 2011: Problematyka dopłat bezpośrednich w rolnictwie polskim w latach 2004-2010. *J. Agri. Rural Dev.*, 2(20), 89-101.
- Niewęglowska G.** 2011: Środowiskowy wymiar zasady wzajemnej zgodności (*cross-compliance*) respektowanej przez gospodarstwa rolne. *Ochrona Środowiska i Zasobów Naturalnych*, 49.
- Pietrzak S.** 2009: Wdrażanie zasady wzajemnej zgodności (*cross-compliance*); uwagi do środowiskowego pakietu. *Woda – Środowisko – Obszary Wiejskie*, t. IX, z. 3(27), s. 160.
- Rozporządzenie Komisji Nr 796/2004 *ustanawiające szczegółowe zasady wdrażania wzajemnej zgodności, modulacji oraz zintegrowanego systemu administracji i kontroli przewidzianych w rozporządzeniu Rady (WE) nr 1782/2003 ustanawiającego wspólne zasady dla systemów pomocy bezpośredniej w zakresie wspólnej polityki rolnej oraz określonych systemów wsparcia dla rolników.*
- Rozporządzenie Rady (WE) Nr 1698/2005 *w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).*
- Rozporządzenie Rady (WE) Nr 73/2009 *ustanawiające wspólne zasady dla systemów wsparcia bezpośredniego dla rolników w ramach wspólnej polityki rolnej i ustanawiające określone systemy wsparcia dla rolników.*

Summary

The article assesses the knowledge of the requirements included in the cross compliance rules (cross-compliance) among farmers who in Lubuskie voivodship. The study was conducted on a group of 300 farmers in 2011 and found that the cross-compliance knowledge is incomplete. The study was performed in the framework of a larger research project, which aims at understanding the level of knowledge in the field of cross-compliance among farmers in south-western and central Poland. Results about the cross-compliance knowledge in Dolnośląskie, Opolskie and Łódzkie voivodships have been published.

Adres do korespondencji:

mgr inż. Michał Kruszyński
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu
pl. Grunwaldzki 24a
50-363 Wrocław
tel. (71) 320 17 93
e-mail: michal.kruszynski@up.wroc.pl